

लाटेवर स्वार: बाजार चक्र आणि म्युच्युअल फंड उत्पादनांमधील मोमेंटम गुंतवणुकीचे विश्लेषण

क्रिसेंट एमएफडी (Crescent MFD) द्वारे

मोमेंटम गुंतवणुकीचे यांत्रिकीकरण: ते कार्य का करते?

मोमेंटम गुंतवणूक, आधुनिक वित्तशास्त्रातील सर्वाधिक अभ्यासलेल्या **घटक-आधारित (Factor-Based) धोरणांपैकी** एक आहे. हे एका सरळ मानसिक आणि संख्यात्मक गृहितकावर आधारित आहे: ज्या सिक्युरिटीजनी अलीकडे चांगली कामगिरी केली आहे, त्या नजीकच्या ते मध्यम काळात चांगली कामगिरी करत राहतात, आणि ज्यांनी खराब कामगिरी केली आहे, त्या मागे पडत राहतात.

मोमेंटम **मूल्य (Value)** किंवा **गुणवत्ता (Quality)** गुंतवणुकीसारख्या कंपनीच्या मूलभूत सामर्थ्याशी संबंधित नसते. ते केवळ **किंमत कृती (Price Action)** वर लक्ष केंद्रित करते. बाजारातील या प्रवृत्तीच्या सातत्याची मुख्य कारणे दोन वर्तनात्मक घटक आहेत:

- गुंतवणूकदारांची कमी प्रतिक्रिया (Investor Under-reaction):** जेव्हा चांगली बातमी जाहीर होते, तेव्हा गुंतवणूकदार त्यावर पूर्णपणे प्रक्रिया करून प्रतिक्रिया देण्यास मंदावतात, ज्यामुळे स्टॉकची किंमत हळूहळू वाढते. माहिती हळू समाविष्ट होण्याच्या या प्रक्रियेचा फायदा मोमेंटम घेते.
- समुदाय/भीतीचे अनुसरण (Herding/FOMO):** एकदा एखादी प्रवृत्ती (Trend) स्थापित झाल्यावर, अधिक गुंतवणूकदार त्यात सामील होतात, ज्यामुळे खरेदीचा दबाव किंमत वाढण्यास मदत करतो आणि ही एक **स्वतःची सिद्ध होणारी भविष्यवाणी (Self-fulfilling Prophecy)** बनते.¹

मोमेंटम फंड म्हणजे काय?

मोमेंटम फंड हे एक गुंतवणूक साधन आहे (सामान्यतः म्युच्युअल फंड किंवा ईटीएफ) जे मोमेंटम घटक गुंतवणूक धोरण लागू करते.

या धोरणामध्ये हे समाविष्ट आहे:

- स्टॉक निवड:** स्टॉकच्या श्रेणीला त्यांच्या मागील **६ किंवा १२ महिन्यांच्या रिटर्न्सवर** आधारित क्रमवारी देणे.
- पोर्टफोलिओची रचना:** सर्वोत्तम क्रमवारी असलेल्या स्टॉकची खरेदी करणे (उच्च मोमेंटम) आणि नियमितपणे **पुनर्संतुलन (Rebalancing)** करणे, जेणेकरून सतत बदलणाऱ्या मोमेंटमला पकडता येईल.

मोमेंटम फंडमध्ये गुंतवणूक करण्याचे फायदे आणि तोटे

मोमेंटम फंडचे फायदे

फायदा	वर्णन
उच्च संभाव्य परतावा	ऐतिहासिकदृष्ट्या हा एक अत्यंत शक्तिशाली घटक आहे, विशेषतः मजबूत, दीर्घकाळ चाललेल्या तेजीच्या बाजारात (Bull Market) उत्कृष्ट अतिरिक्त परतावा (Alpha) देतो.
वर्तनात्मक त्रुटींचा फायदा	गुंतवणूकदारांच्या कमी प्रतिक्रिया आणि भीती/समुदाय प्रवृत्ती सारख्या वर्तनात्मक त्रुटींमुळे नफा कमावतो.
दीर्घ प्रवृत्तीमध्ये मजबूत कामगिरी	जेव्हा बाजारात स्पष्ट आणि सतत प्रवृत्ती (Trend) असते, तेव्हा मोमेंटम फंड उत्कृष्ट कामगिरी करतात.
मूल्य घटकापासून विविधीकरण	मूल्य घटकाशी (Value Factor) मोमेंटम रिटर्न्सचा सहसंबंध (Correlation) कमी किंवा नकारात्मक असतो, ज्यामुळे हे पोर्टफोलिओ विविधीकरणासाठी (Diversification) शक्तिशाली ठरते.

मोमेंटम फंडचे तोटे

तोटा	वर्णन
"मोमेंटम क्रॅश"ची असुरक्षा	हा सर्वात मोठा धोका आहे. जेव्हा बाजाराची स्पष्ट प्रवृत्ती अचानक आणि हिंसकपणे बदलते (Reverse होते), तेव्हा मोमेंटम फंडांना गंभीर, तात्काळ नुकसान होते.
उच्च अस्थिरता आणि घसरण (Drawdowns)	सातत्याने वाढत असलेल्या स्टॉकवर लक्ष केंद्रित केल्यामुळे, मोमेंटम पोर्टफोलिओमध्ये उच्च अस्थिरता असते आणि बाजारात मोठे बदल होताना इतरांपेक्षा जास्त घसरण (Drawdown) होते.
उच्च उलाढाल आणि व्यवहार खर्च	वारंवार पोर्टफोलिओ पुनर्संतुलित (Rebalance) करण्याची आवश्यकता असल्याने उच्च उलाढाल (Turnover) होते, ज्यामुळे व्यवहार खर्च (Transaction Costs) वाढतात आणि कर कार्यक्षमता (Tax Efficiency) कमी होते.
'फॅड' किंवा 'बुडबुड्यांचा धोका	सट्टेबाजीच्या वातावरणात (उदा. ९० च्या दशकातील टेक बुडबुडा), मोमेंटम धोरण नैसर्गिकरित्या अति-मूल्यांकित (Overvalued) 'फॅड' स्टॉककडे झुकते, ज्यामुळे बुडबुडा फुटल्यावर मोठे नुकसान होण्याची शक्यता असते.

विविध बाजार आणि आर्थिक चक्रांमध्ये मोमेंटमची कामगिरी

बाजार/आर्थिक चक्र	मोमेंटमची सामान्य कामगिरी	कारण
मजबूत, दीर्घकाळ चाललेला तेजीचा बाजार	उत्कृष्ट अतिरिक्त परतावा 	प्रवृत्ती स्पष्ट आणि दीर्घकाळ टिकणारी असते. धोरणानुसार, वाढत असलेले स्टॉक खरेदी करून त्यांना धरून ठेवले जाते.
हळूहळू घसरत असलेला मंदीचा बाजार (Bear Market)	मध्यम घसरणीपर्यंत लवचिक	हे धोरण संरक्षणात्मक 'विजेत्यांकडे' (उदा. युटिलिटीज, स्टेपल्स) वळते, जे बाजाराच्या तुलनेत हळू घसरतात.
तीव्र बाजार क्रॅश (Crash)	गंभीर कमी कामगिरी 	क्रॅशच्या सुरुवातीस पोर्टफोलिओ पूर्वीच्या 'विजेत्यांनी' भरलेला असतो, जे आता वेगाने घसरतात.
तीव्र बाजार उलटफेर (Bounce)	विनाशकारी "मोमेंटम क्रॅश" 	ही सर्वात वाईट परिस्थिती आहे. पूर्वीचे पराजित स्टॉक (Losers) जोरदारपणे उसळी घेतात (मूल्य घटकाची रॅली), तर पोर्टफोलिओमधील पूर्वीचे विजेते मागे पडतात.
संकटपश्चात पुनर्प्राप्ती	सुरुवातीला संघर्ष, नंतर पुनर्प्राप्ती	मोमेंटम क्रॅशनंतर, नवीन, स्पष्ट प्रवृत्ती प्रस्थापित होईपर्यंत हा घटक संघर्ष करतो आणि नंतर पुन्हा चांगली कामगिरी करू शकतो.

विविध बाजार चक्रांमधील केस स्टडीज

केस स्टडी १: डॉट-कॉम बुडबुडा फुटणे (२००० - २००२)

- चक्र:** तेजीचा अंतिम टप्पा (Bull Market) आणि त्यानंतर तीव्र मंदीचा बाजार (Bear Market).
- परिणाम:** मोमेंटमने तेजीच्या काळात अतिशयोक्तीपूर्ण रॅली केली आणि त्यानंतर मोठी क्रॅश अनुभवली. ९० च्या दशकाच्या उत्तरार्धात मोमेंटम फंडांनी अति-मूल्यांकित तंत्रज्ञान (Tech) स्टॉकवर प्रचंड लक्ष केंद्रित केले होते. जेव्हा हा बुडबुडा फुटला आणि बाजाराची प्रवृत्ती अचानक बदलली, तेव्हा पूर्वीचे 'विजेते' स्टॉक कोसळले, ज्यामुळे मोमेंटमच्या पोर्टफोलिओमध्ये बाजाराच्या तुलनेत जास्त नुकसान झाले.

केस स्टडी २: जागतिक वित्तीय संकट (GFC) आणि त्यानंतरची उसळी (२००८ - २००९)

- चक्र:** तीव्र मंदीचा बाजार आणि त्यानंतर हिंसक उलटफेर (Violent Reversal).
- परिणाम:** सुरुवातीच्या घसरणीत मोमेंटमची कामगिरी मध्यम होती, पण मार्च २००९ मध्ये बाजार तळ गाठून जोरात उसळी घेताच "मोमेंटम क्रॅश" झाला. सर्वाधिक मार खाल्लेल्या स्टॉकने (माजी पराजित) सर्वात मोठी उसळी घेतली. मोमेंटम धोरणाने या उसळीत सहभाग घेतला नाही आणि मोठ्या प्रमाणात underperform केले, कारण ते चुकीच्या स्टॉकवर (माजी विजेते) होते.

केस स्टडी ३: कोविड-१९ फ्लॅश क्रॅश आणि पुनर्प्राप्ती (२०२०)

- चक्र:** बाह्य (Exogenous) फ्लॅश क्रॅश आणि त्यानंतर त्वरित पुनर्प्राप्ती.

- **परिणाम:** घसरण तीव्र होती, पण पुनर्प्राप्ती काही विशिष्ट शैलींसाठी जलद होती. क्रॅशमध्ये मोमेंटम पोर्टफोलिओचे नुकसान झाले. परंतु, त्यानंतर दीर्घकाळ चालणाऱ्या मोमेंटम इंडेक्सने (Long-only indices) २०२० मध्ये चांगली कामगिरी केली, कारण महामारीमुळे मोठी तंत्रज्ञान (Big Tech) आणि 'वर्क-फ्रॉम-होम' (Work-from-Home) स्टॉकसारख्या नवीन क्षेत्रांमध्ये शक्तिशाली प्रवृत्ती प्रस्थापित झाली.

अंतिम दृष्टिकोन

मोमेंटम गुंतवणूक हे एक उच्च-विश्वास (High-Conviction), गतिमान धोरण आहे.

हे अशा गुंतवणूकदारांसाठी सर्वोत्तम आहे ज्यांची जोखीम घेण्याची क्षमता (Risk Tolerance) उच्च आहे आणि ज्यांचा गुंतवणुकीचा क्षितिज (Investment Horizon) इतका मोठा आहे की ते अपरिहार्य तीव्र घसरणीतून सावरू शकतील.

विविधता असलेल्या पोर्टफोलिओमधील एक सामरिक घटक (Strategic Component) म्हणून, एक शिस्तबद्ध मोमेंटम म्युच्युअल फंड मानवी वर्तन आणि बाजाराच्या गतीचा फायदा घेणाऱ्या एका शक्तिशाली घटकाचा एक्सपोजर देतो. हे तुमच्या पोर्टफोलिओचे एकमेव इंजिन नसावे, तर मुख्य, स्थिर गुंतवणुकीला पूरक (Complement) असावे.